

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Наталија Лукић

ТЕОРИЈЕ У КРИМИНОЛОГИЈИ

Ђорђе Игњатовић, *Теорије у криминологији*,  
Београд, 2009., стр. 555.

Још од античког времена људи су покушавали да одгонетну разлоге вршења злочина. Питање етиологије криминалитета није занимало само правнике већ и филозофе, психологе, психијатре, биологе, антропологе, економисте, социологе, итд. Отуда данас у криминологији егзистира мноштво теоријских концепата који се могу објединити под заједничким називом криминолошке теорије. Свака од њих даје објашњење за неку врсту криминалитета или учинилаца а у својој укупности оне доприносе бољем разумевању појаве која је од значаја за свако друштво јер угрожава његове основне вредности.

Књига *Теорије у криминологији* је састављена из две целине. Прва је монографског карактера у којој је аутор настојао да објасни сложене и испреплетане токове криминолошке мисли, делећи све теорије у овој области у пет група: класичне, позитивистичке, теорије друштвене реакције, новије криминолошке теорије и теорије у криминологији схваћеној у ширем смислу. За сваку групу теорија аутор наводи њене предности, недостатке, практични и теоријски утицај тих схватања као и ставове других представника, који припадају наведеним криминолошким правцима а чији текстови нису преведени.

Друга целина је састављена од 57 односно прецизније 58 на српски језик преведених текстова и представља једну од најсадржајнијих књига овог типа у свету. Текстови су представљени следећим редоследом: Чезаре Бекарија (Cesare Beccaria) - О злочинама и казнама; Џереми Бентам (Jeremy Bentham) - Увод у принципе морала и законодавства; Адолф Кетле (Adolphe Quetelet) - О развоју склоности ка злочину; Чезаре Ломброзо (Cesare Lombroso) - Злочин: његови узроци и лечење; Чезаре Ломброзо (Cesare Lombroso), Гиљелмо Фереро (Guglielmo Ferrero) - Злочиначки тип код жена; Рафаело Гарофало (Raffaello Garofalo) - Природни злочин; Енрико Фери (Enrico Ferri) - Узроци злочиначког понашања; Ричард Дагдејл (Richard Dugdale) – Јукови: студија о криминалу, просјачењу и наслеђу; Елеонор и Шелдон Глик (Eleanor Glueck, Sheldon Glueck) – Објашњење малолетничке делинквенције / Запосленост мајке и (малолетничка делинквенција); Хенри Годард (Henry Goddard) – Слабоумност као узрок злочина; Ханс Ајзенк (Hans Eysenck) – Теорија личности

и проблем криминалитета; Габриел Тард (Gabriel Tarde) – Филозофија кажњавања; Емил Диркем (Emile Durkheim) – Разматрања о злочину; Виљем Бонгер (William Bonger) – Криминалитет и економски услови; Клифорд Шоу (Clifford Shaw), Хенри МекКеј (Henry McKay) – Малолетничка делинквенција и градска подручја; Торстен Селин (Thorsten Sellin) – Сукоб култура и злочин; Алберт Коен (Albert Cohen) – Поткултура делинквената; Марвин Волфганг (Marvin Wolfgang), Франко Феракути (Franco Ferracuti) – Супкултура насиља; Марвин Волфганг (Marvin Wolfgang), Торстен Селин (Thorsten Sellin), Роберт Филио (Robert Figlio) – Делинквенција у кохорти; Едвин Сатерленд (Edwin Sutherland) – Диференцијална асоцијација; Роберт Мертон (Robert Merton) – Друштвена структура и аномија; Ричард Кловард (Richard Cloward), Лојд Олин (Lloyd Ohlin) – Делинквенција и могућност; Грешам Сајкс (Gresham Sykes), Дејвид Маца (David Matza) – Технике неутрализације; Волтер Реклес (Walter Reckless) – Теорија суздржавања; Травис Хирши (Travis Hirschi) – Контролна теорија делинквенције; Филипо Граматика (Filippo Gramatica) – Принципи Друштвене одбране; Марк Ансел (Mark Ancel) – Друштвена одбрана; Хауард Бекер (Howard Becker) – Аутсајдери; Стантон Вилер (Stanton Wheeler), Леонард Котрел (Leonard Cottrell), Ен Ромаско (Anne Romasco) – Процес етикетирања; Денис Чепман (Dennis Chapman) – Стереотип криминалца; Едвин Лемерт (Edwin Lemert) – Примарна и секундарна девијација; Џек Катц (Jack Katz) – Примамљивост злочина: морална и чулна привлачност чињења зла; Јан Тејлор (Ian Taylor), Пол Валтон (Paul Walton), Џок Јанг (Jock Young) – Нова криминологија; Вилијем Чемблис (William Chambliss) – Политичка економија криминалитета; Лук Хулсман (Louk Hulsman) – Критичка криминологија и концепт злочина; Јан Тејлор (Ian Taylor) – Криминалитет у контексту: критичка криминологија у тржишном друштву; Хал Пепински (Hal Pepinsky) – Миротворство; Дори Клајн (Dorie Klein) – Етиологија криминалитета жена; Џејмс Вилсон (James Wilson), Ричард Хернштајн (Richard Herrnstein) – Злочин као избор; Ловренс Коен (Lawrence Cohen), Маркус Фелсон (Marcus Felson) – Теорија рутинске активности; Паул и Патрисија Брантингам (Paul Brantingham, Patricia Brantingham) – Криминологија животне средине; Џеф Ферел (Jeff Ferrell) – Културална криминологија; Дејвид Кид-Хјуит (David Kidd-Hewitt) – Криминалитет и медији; Лин Сегал (Lynne Segal) – Објашњење мушке насилности; Џејмс Месершмит (James Messerschmidt) – Мушкост и теоријска криминологија; Џон Брајтвејт (John Braithwaite) – Реинтегративно постиђивање; Питер Кордела (Peter Cordella) – Комунитарна теорија друштвеног поретка; Роберт Сампсон (Robert Sampson), Џон Лауб (John Laub) – Злочин и девијантност на животном путу; Алфред Блумштајн (Alfred Blumstein), Жакелин Коен (Jacqueline Cohen) – Ка-

рактеристике криминалних каријера; Брајан Вила (Bryan Vila) – Општа парадигма криминалности; Грег Барак (Gregg Barak) – Реципрочна теорија насиља и ненасиља; Метју Робинсон (Matthew Robinson) – Интегративно-системска теорија; Стенли Коен (Stanley Cohen) – Људска права и злочини државе: култура порицања; Ханс фон Хентиг (Hans von Hentig) – Злочинац и његова жртва; Езат Фата (Ezzat Fattah) – Неки проблематични концепти, критике и погрешна схватања; Доналд Клемер (Donald Clemmer) – Призонизација; Грешам Сајкс (Gresham Sykes) – Муке затвореника.

Осим неколико, сви наведени текстови преведени су на српски језик по први пут. Нешто више од половине преведених текстова било је доступно читаоцима у три издања раније књиге истог аутора под насловом *Криминолошко наслеђе* те ће у даљем излагању бити указано на новопреведене текстове.

Прва група теорија припада класичној школи. На услове њеног настанка и карактеристике указано је у књизи *Криминолошко наслеђе* у којој су садржани преводи текстова Чесаре Бекарије и Џереми Бентама. Аутор је у *Теоријама у криминологији* указао на поновну актуелност класицистичке оријентације током XX века. Савремени неокласицизам и десни реализам настали су због разочарања у до тада заступани позитивистички правац чије учење није дало резултата у сузбијању криминалитета. Класично гледиште употпуњено је и преводом још једног текста под насловом „Злочин као избор“ чији су аутори Џејмс Вилсон и Ричард Хернштајн. Иако се њихова гледишта у књизи сврставају у теорије рационалног избора као једне групе новијих криминолошких теорија, у литератури су заступљена и мишљења да она представљају дериват класичне школе. То указује на сложеност криминолошких учења и немогућност њиховог лаког класификовања у одређени правац.

Поред текстова познатих аутора позитивистичке оријентације попут Чесаре Ломброза, Рафаела Гарофала, Енрика Ферија, Емила Диркема, Виљема Бонгера и других у *Теоријама у криминологији* налазе се и преводи текстова многих других аутора који дају комплетнији увид у објашњења криминалитета на основу физичких, психичких и друштвених чинилаца. У оквиру биолошких схватања посебно су занимљива гледишта о повезаности криминалитета и наследних фактора. Тако је нпр. Ричард Дугдејл испитивао породицу Џук и на основу података прикупљених за неколико стотина њених чланова дошао до закључака да злочин обично прати мушку линију а највеће предиспозиције за злочин има најстарије дете од кога потичу најдуже породичне линије повезане са злочиним. Хенри Годард је испитивао породицу коју је назвао Каликак и дошао до закључка да је мајка та која преноси криминалне склоности на потомке. Од психолошких схватања може се издвојити текст Ханса Ај-

зенка који криминалитет повезује са личношћу преступника. Ајзенк сматра да су три главне димензије личности које утичу на криминално понашање психотицизам, неуротицизам и екстраверзија. Бројна истраживања потврдила су да је код злочинаца најизраженији психотицизам, затим неуротицизам а најмање екстраверзија. Један од интересантних текстова који злочин доводи у везу са друштвеним факторима носи наслов „Субкултура насиља“. У њему Волфганг, Селин и Фиглио дају објашњење насилничког криминалитета међу млађим црним мушкарцима у Филаделфији наводећи да се ради о поткултури са специфичним вредностима чије усвајање повећава могућности насилничког понашања. Мушкарци који припадају овој поткултури високо вреднују мушкост, част, храброст а за одбрану наведених вредности користе насиље јер су вербалне способности слабо развијене. Последица неусвајања насилних модела понашања је изопштавање из групе.

Трећа група теорија објашњава криминалитет реакцијом друштва на њега. Једно ново гледиште у интеракционизму, које је доступно у *Теоријама у криминологији*, нуди аутор Џек Катц. Он се пита како на злочин гледају његови учиниоци и како желе да на њихово такво понашање гледају други. Многи од њих злочином покушавају да изађу из понижавајуће ситуације или да у очима других буду доживљени као способни, храбри и опасни и на тај начин компензују личне недостатке. Правци радикалне и критичке криминологије, сврстани у ову групу, употпуњени су новим савременим текстовима који на несвакидашњи начин објашњавају узроке злочина. Тако нпр. Јан Тејлор закључује да иако су наркоманија и алкохолизам повезани са криминалним понашањем, у капиталистичким друштвима постоје развијена тржишта за младе на којима се нуде психоактивне супстанце и алкохол. Потражња за овим производима се повећава због наметања конзумеризма као вредности и због покушаја бекства из стварности која је узрокована капиталистичким системом. Излагање о феминистичком приступу у криминологији сада је допуњено преводом текста ауторке Дори Клајн која, критикујући ставове појединих аутора, указује да је мотив извршења кривичних дела од стране жена у највећем броју случајева користољубље а не освета због улоге полова.

Последњу четвртину XX века одликује тежња криминолога да криминални феномен објасне уз узимање у обзир најразличитијих фактора. Аутор је мноштво разноврсних објашњења класификовао у седам група које су обједињене под називом „новије криминолошке теорије“. На основу њих може се сазнати како животна средина и архитектура утичу на вршење кривичних дела, да ли и како медији стварају искривљену слику о криминалитету и како њихово извештавање утиче на грађане и њихов свакодневни живот, да ли је тачно да је насиље мушког рода и који фактори утичу на различитост насиља

код мушкараца и жена, да ли преступнике треба кажњавати и изоловати или постиђивати и реинтегрисати, како настају криминалне каријере. У књизи су садржани и преводи текстова аутора који заузимају интегративни приступ сматрајући да у обзир треба узети бројне факторе и теоријске правце да би се разумео криминалитет.

Последњу групу чине теорије у криминологији у ширем смислу и обухватају виктимолошку и пенолошку димензију. Још је Ханс фон Хентиг приметио да је за злочин потребно постојање два актера – учиниоца и жртве. Езат Фата примећује да је за објашњење многих кривичних дела важна интеракција између ових субјеката јер често злочин није акција већ реакција на непажљивост, немар, несмотреност, непромишљеност или изазивање жртве. У преведеним пенолошким теоријама излаже се о бројним негативним последицама које заводи имају на осуђенике при чему се током извршења ове казне често крше њихова основна људска права загарантована у домаћим и међународним правним актима.

Књига *Теорије у криминологији* представља богату колекцију криминолошких текстова употпуњену њиховим сагледавањем и критичком анализом аутора. У питању је подухват који готово да нема узора у домаћој криминолошкој литератури. Страна литература из ове области садржи збирке криминолошких текстова али не ради се о преводима који захтевају додатан труд. И за ауторе чији су текстови преведени, ова књига представљала је изненађење. Тако је познати криминолог Метју Робинсон на свој сајт на интернету ставио податак да му је рад објављен на српском језику и поставио цео текст на следећој адреси: <http://www.pscj.appstate.edu/faculty/mattrobinsonresearch.html>

Књига *Теорије у криминологији* би требало да допринесе развоју криминологије у нашим условима имајући у виду да је криминалитет сложена појава, узрокована мноштвом фактора за чије разумевање се као императив на првом месту поставља теоријско објашњење. Тек тада се ствара основа за предузимање адекватних мера са циљем његовог сузбијања.